

akademia

KOCA NİNE İLE TILKI ADLI MASALIN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Özet

Bu çalışmada, masal türlerinden hayvan masallarına örnek oluşturan **Koca Nine ile Tilki** adlı masalın dilsel içeriği göstergebilimsel okuma yöntemiyle çözümlenmeye çalışılacaktır. Çalışma metni Pertev Naili Boratav'ın 1 Tekerleme, 48 Masal, 19 Karatepeli Hikâyesi ve Türk Masalı Üzerine Bir İnceleme'den oluşan "**Az Gittik Uz Gittik**" başlıklı kitabının 48 masal bölümünden seçilmiştir. İnceleme nesnesi olarak seçilen metin, yazınsal türler arasında hayvan masallarına örnek oluşturmakta ve inceleme bu tür açısından ele alınmaktadır. Uygulamada dilbilimin yazınsal ürünlerdeki dil kullanım yöntemlerinden yapısal dilbilim yaklaşımı kullanılarak, metnin içeriği söylemsel, anlatsal ve mantıksal-anlamsal düzeylerde göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle gerçekleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, Çözümleme yöntemi, Eyleyenler modeli, Anlam, Masal

Semiotics Analysis of The Tale Named Old Woman and The Fox

Abstract

In this study, the linguistics content of the tale named Old Woman and the Fox which sets a good example for the animal tales will be analyzed by means of semiotics reading. The text of the study has been chosen from 48 tales part of Pertev Naili Boratav's book titled "Az Gittik Uz Gittik" which is composed of 1 nursery rhyme, 48 tales, 19 Stories of Karatepeli and a Study on Turkish Tales. The text which has been chosen as the study object sets a good example to animal tales among the literary genres and the study has been studied from this point of view. In practice, the structural linguistics approach which is one of the methods of linguistics in literary works has been used and the content of the text has been analyzed using the method of semiotics analyses in discursive, narrative, logical-semantic levels.

Key Words: Semiotics, Analysis Method, Actantial Model, Meaning, Tale

GİRİŞ

Masalın genel olarak şöyle bir tanımı yapılabilir: Olağanüstü veya hayali kişilere ve serüvenlere yer veren, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa anlatılarak geçen, bir kültür taşıyıcısı durumunda olan öykü ve öykücüklerdir(Nas, 2003, 49). Başka bir tanımlamada ise: Masal, düzyazı anlatımıyla oluşturulan, tümüyle düş gücünün ürünü, gerçeğe ilgisi bulunmayan, sunduğu evreni inandırıcı kılma yolunda bir kaygı taşımayan kısa anlatılardır(Özdemir, 1994, 315).

Başlıca iki anlatı izlencesi saptanan metinde yine masallara özgü kişileştirme, doğadaki varlıkların, nesnelere, insan özelliği bulunmayan canlıların varlığı, insan gibi konuşmaları ve davranmaları metni masal olarak değerlendirmede diğer belirleyicilerdir. Bu masalda zaman ve yer belli değildir.

Göstergebilimin temel konusu anlamdır. İnsan farkında olsun ya da olmasın etrafını çevreleyen göstergelerle iç içe yaşar ve özgül nitelikleri, işlevleri ne olursa olsun, insan evreninde yer alan her nesnenin, her olgunun, aynı zamanda bir gösterge niteliği taşıdığını, bir göstergeler dizgesine katıldığını gösterir. Bu nedenle göstergebilimin sorunu yaşamın ve insanın anlamı sorunudur.

Göstergebilim, söylemleri biçimlendiren ve amacını ortaya koyan anlamlı düzenlemelerin çözümlemesi olarak tanımlanır. Göstergebilimin birinci ilkesi içkinlik, daha net bir bakışla nesnenin özerkliği kendini oluşturan ilişkilerin çözülmesi üzerine kurulu olma ilkesidir. Göstergebilimin konusu, toplumsal ve bireysel söylemi biçimlendiren anlamlı yapıları oluşturmak ve anlamı soyut, sınırları belirsiz bir kavram olarak ele almadığı gibi doğal dilin değişik biçimlerde gerçekleştirdiği ve sınırlandırdığı anlamın görüntüleriyle ilgilenmektedir. Göstergebilim kuramı, anlamı ifade eden ve ortaya çıkaran hangi anlatım biçimi olursa olsun anlamlama olgusunu tek olarak görmektedir. Buna göre yazınsal bir metnin bir tek anlamı vardır ve değişik bakış açılarından incelendiğinde bu bir tek anlamın değişik yüzleri görünür (Kıran,1998, 238).

Yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru bir yön izleyen bu çözümleme yöntemi şöyle bir adlandırmayla sıralanmaktadır: söylemsel, anlatısal ve mantıksal-anlamsal düzey. Bu düzeyler de üretim ve çözümleme süreci gibi iki tür süreç içerir. Çözümleme nesnesinin başlangıcında yaratılan soruna gösterge dizgelerinin üretimi açısından ve kuramsal olarak ele alındığında, mantıksal-anlamsal düzeyden anlatısal düzeye oradan da söylemsel düzeye geçiş söz konusu olmaktadır. Üçüncü aşamadan sonra ele alınan göstergebilimin inceleme konusu dışında kalan anlatım düzlemi metinselleşme süreci gelmektedir.

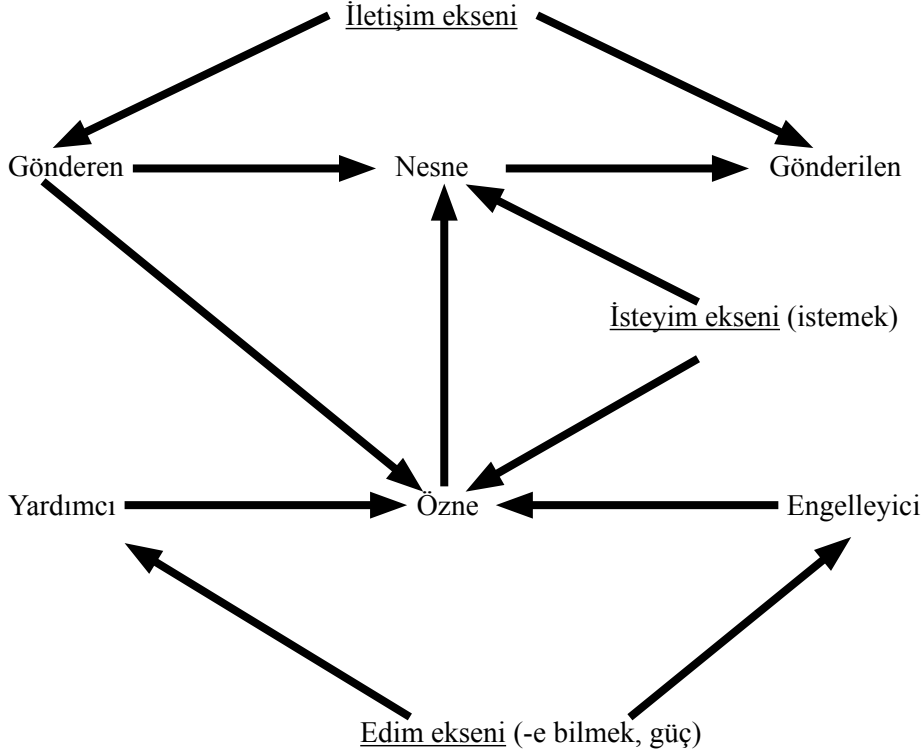
Bu çalışmada izlenecek yol da gösterge dizgelerinin çözülmesi açısından olacaktır. Çünkü karşımızda üretilmiş bir metin vardır ve ilk bakışta gördüğümüz metnin anlatım düzlemidir. Anlatım düzlemi kesitler haline getirilerek söylemsel düzeye, yani kişilerin uzam ve zaman içinde yer alışlarını belirler, sonra anlatısal düzeye geçilir ve oradan da anlamsal-mantıksal düzeye ulaşılır.

Bir metni çözümlemede birden çok çözümleme yöntemi kullanılabilir. Bu çalışmada anlatıyı sadece yüzeysel düzeyde sözdizimsel bir birim olarak yer alan eyleyenler şemasında göstermekle yetinilecektir. Göstergebilim bir metni çözümlerken, kendi içerisinde tutarlı, metnin anlam evrenine, yüzeysel ve derin düzeylerdeki yapısına açıklık getirirken böylesi bir yöntem kullanılır.

Çalışmanın amacına gelince, Saussure'ün ortaya atıp, Hjelmslev'in geliştirerek Algirdas Julien Greimas'ın kuramını oluşturduğu yazınsal göstergebilim yöntemini kullanarak Koca Nine ile Tilki adlı metni çözümlemektir. Göstergebilimsel çözümlemenin yazınsal nitelikli bir metne nasıl uygulanabilir sorusunu yanıtlamak, metnin iletisini, anlam evrenine girmede Greimas'ın önerdiği eyleyenler modelinin uygulanmasının anlam ya da anlamlama sorununa nasıl bir yaklaşım getirdiğini göstermek ve bunu bir metin üzerinde uygulamak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

1. Algirdas Julien Greimas'ın Eyleyenler Modeli

Bir anlatı çözümlemesinde, metnin anlamının nasıl oluştuğu yüzeyselden derin düzeyine doğru bir yol izlenerek ortaya konmaya çalışılmaktadır. Greimas'ın ortaya attığı anlatı izlenesinin gerçekleşme süreci bu model uygulanarak anlaşılır duruma getirilebilir. Kurama göre her metinde anlatıyı oluşturan Özne-Nesne-Gönderen-Gönderilen-Yardımcı-Engelleyici gibi altı eyleyen bulunur ve bunlardan ilk dördü birçok anlatıda yer alır, diğer ikisi ise zorunlu olmamakla beraber anlatıda bulunabilir. Greimas üç eksenenden oluşan bu yöntemi şu şekilde ortaya koyar(Kıran, 1993, 61):

Yukarıdaki şemada da görüldüğü gibi gönderen-gönderilen ilişkisi iletişimsel, özne-nesne ilişkisi isteyimsel, yardımcı-engelleyici ilişkisi ise güce dayalıdır. Eyleyenler şeması özne tarafından amaçlanmış nesne üzerinde yoğunlaşırken gönderen ile gönderilen arasında iletişim söz konusudur. Bu üç eksen Yücel şöyle açıklamaya çalışır (1999, 120):

- İletişim eksenini tüm iletim, aktarım ve alım olgularının gerçekleştiği düzlemdir. Bu eksenin göndericinin işlevi başka bir kişi ya da nesneye yani alıcıya bir şey iletmek ya da onun hangi nesneye gereksinimi olduğunu belirlemektir. Nesneyse bu eksenin göndericinin ilettiği ya da alıcının yoksun bulunduğu olgu olarak tanımlanır.

- İsteyim eksenini, istekten kaynaklanan edimlerin eksenidir. Burada özne iletimin kaynağı kendisi olmamakla birlikte, gerçekleştirdiği değişik eylemlerle önündeki tüm engelleri aşarak nesnenin alıcıya ulaşmasını sağlar.

- Edim eksenini ise öznenin isteyimden gerçekleştirime geçtiği, eylemini gerçekleştirmek için gerekli güçle donandığı düzlemdir. Bu gücü kendisine kimi kez bir kişi, kimi kez bir nesne, kimi kez bir nitelik, kimi kez bir bilgi olarak tanımlanan ya da bunların hepsini birden içeren destekleyici sağlar. Engelleyici de aynı destekleyicinin niteliklerindedir ancak temel özelliği öznenin işini güçleştiren olumsuz bir güç olmasıdır.

Anlatı izlencesi, herhangi bir öznece gerçekleştirilen ve herhangi bir özneyi etkileyen bir durum değişimi olarak yorumlanabilir ve yalın bir sözdizimsel birim olarak değerlendirilir. Bu sözdizimsel birim içinde yer alan eyleyenler işlevleri dışında herhangi bir nitelik taşımadıkları için de herhangi bir anlatı kesiti kolaylıkla bir anlatı izlencesi biçiminde çözümlenebilir. Birbirinden çok farklı anlatı kesitleri, hep aynı yöntemle, aynı yapıda bir anlatı izlencesi biçiminde gösterilir. Söz konusu izleneciyi kendisini ortaya çıkaran söylemle özdeşleşmemektedir. Çünkü anlatı izlencesi içerik düzleminde, söylem ise belirim düzleminde yer alır. Bunun sonucu olarak da anlatı izlencesi her zaman yalın bir biçimde gösterilen durum değişiminin söylem düzleminde karmaşık biçimlerle ortaya çıkabileceğini belirtmek gerekir.

Öte yandan bağlaşım bir değere erişme, bir değeri edinme, ayrışma, ondan kopma, uzaklaşma, yoksun kalma biçiminde tanımlanır. Ama bu kazanılan ya da yitirilen değer somut bir nesne, bir nitelik, istenen ya da kaçınılan bir durum sunabilir. Bununla birlikte ayrışım olumsuz, bağlaşım olumlu olarak değerlendirilemez, izlencenin bağlamı bu durumu belirler. Edim öznesi, durum öznesi gibi iki ayrı öznenin bulunması iki ayrı kişinin varlığının bulunmasını gerektirmez. Her iki işlevi tek bir varlık üstlenebilir. Böyle durumlarda aynı varlığın kendi kendini bir değerden yoksun bırakması ya da ona kavuşturması söz konusudur. Gerek değer nesnelerin, gerekse anlatı izlencesini temellendiren edimlerin her zaman elle tutulur, gözle görülür nitelikte olmadıkları, dolayısıyla bir değil iki türlü değişimi olduğu görülür: kılısal ve bilisel.

Bir anlatı izlencesinde gerek öznenin gerek nesnenin duruma göre bir kişi, soyut ya da somut bir nesne de olabileceği söz konusudur. Bunun yanında göstergebilimsel olmayan yazınsal araştırmalarda çözümlene genelleme genellikle kişiler üzerinde yoğunlaştığı için ele alınan bütünlüklerin birçok yanlarının göz ardı edildiği, önemsiz sayılarak konu dışı bırakıldığı veya gözden kaçırıldığı sıkça belirtilen ve eleştirilen bir durumdur. Eyleyenlerin işlevselliği böyle bir sakıncayı kendiliğinden ortadan kaldırdığını söylemek yanlış bir değerlendirme olmaz.

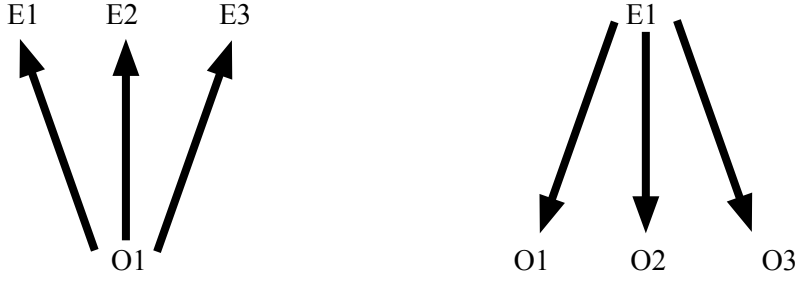
Anlatı izlencesinin en küçük, en sınırlı anlatı örneğinin dar anlatıyı oluşturduğu ve bu nedenle de bir birim olarak tanımlanması tüm anlatının tek bir izleneye indirgenip onunla açıklanması demek değildir. Kimi anlatı biçimlerinin aynı izleneyi önemsiz değişikliklerle birkaç kez yinelemeleri bir yana geniş anlatılar her anlatı izlencesinin kendinden önce ya da kendinden sonra gelen anlatı izlencelerine mantıksal bağlarla bağlandığı, dolayısıyla birimlerin birbirlerini zorunlu kıldığı bir anlatı izlenceleri dizisi, yani anlatı izlencesi birimlerinden daha üst bir düzlemde yer alıp onları kapsayan, tanımı gereği de bir ilerleme, bir gelişim içeren bir bütün olarak anlatı izlenimi oluşturur (Yücel, 1998, 34). Anlatı izlencesinden anlatı izlemine yani birimlerden birimlerin oluşturduğu bütüne geçildiği zaman bölünme ve dağılma gibi görünen durum yerini bütünlük ve belirginliğe bırakmaktadır.

Bununla beraber tüm anlatı türlerinde, örneklerinde her öznenin karşısında yer alan bir karşı özne bulunur. Belirli bir nesneye göre tanımlanan karşılıklı bağıntılarda, birinin zaferi diğerinin yenilgisi olarak belirir. Böylece aynı anlatı birbirine karşıt, gene de birbirini bütünleyen iki anlatı izlemi yani izlem-karşı izlem biçiminde eklenir. Bizim seçtiğimiz metinde Koca Nine ile Tilki'nin durumu da böyle bir görünüm sunar. Birinci kesitte aralarında yaptıkları sözleşmeleri gereği Tilki'nin yardım istediği öznenin verecekleri yanıtlar Tilki'yi hep farklı zaman ve mekana yönlendirmiştir.

Her anlatı aynı temel çizgiye göre birbirini izleyen üç deneyim biçiminde gelişip sonuçlandığı söylenebilir (Yücel, 1999, 127): öznenin belirli bir edimi gerçekleştirebilmesi için gerekli edinci kazanmasıyla yetilendirici deneyim, öznenin izlencesini gerçekleştirebilmesi gereken edimi başarmasıyla sonuçlandırıcı deneyim ve son olarak, öznenin başarısının başkalarının tanınması ve onaylanmasıyla onurlandırıcı deneyim gerçekleşmiş olur.

Greimas'a göre bu üç temel deneyimden oluşan anlatı çizgesi yalnızca her anlatıda karşımıza çıkan bir kalıp, yalnızca her anlatı kahramanının izlediği bir yol olarak değil, insan eyleminin, insan yaşamının anlamının aranması olarak da yorumlanabilir. Ayrıca, Bu eyleyenleri

gerçekleştiren oyuncular vardır. Bir oyuncu birden çok eyleyeni gerçekleştirebilirken tek bir eyleyen bir kaç oyuncu tarafından gerçekleştirilebilmektedir (Greimas, 1973, 161; 1983, 49):

Burada E1,E2,E3 Eyleyeni, O1,O2,O3 ise Oyuncuyu temsil etmektedir. Tek bir eyleyen söylemde birden çok oyuncu tarafından gerçekleştirilebilir. Bunun tersine tek bir oyuncu birden çok eyleyeni gerçekleştirebilir.

1.1. Özne/Nesne Eyleyenleri

Özellikle kavramlara dikkat etmek gerekir. Burada adı geçen özne ve nesne terimleri dilbilgisel değildir. Özne genellikle önemli olaylara katılan eyleyendir. Nesne ise bu kahramanın elde etmeyi istediği şey ya da amacıdır.

Bu örnekçeyi metnimize uyarlayacak olursak, önemli olayları gerçekleştiren kahraman olarak Tilkiyi görürüz. Şu halde metnin ikinci kesitinden itibaren Tilki özne, ve amacında, kuyruğunu geri alabilmek için diğer öznelerin isteklerini(Nesneler) yerine getirmeye çalışmaktadır.

1.2. Gönderen/Gönderilen Eyleyenleri

Bir kurguda Gönderen ve Gönderilenin bulunması veya bulunmaması söz konusu olabilir. Gönderen özneyi bir eylemi yapmaya iten kişidir. Bir kurguda Gönderen ile Gönderilen aynı kişi olabileceği gibi Gönderen hiçbir görevlendirme olmadan bu rolü kendiliğinden üstlenen Özne de olabilir. Eğer Gönderen, Özne kadar güçlüyse ya da ondan daha az güçlüyse bu durumda Özne kendi istediği şeyi yapacaktır. Böylesi bir durumda Gönderenin isteğinden ya da Öznenin zorunluluğundan bahsetmek olanaksızdır, sadece Öznenin isteği söz konusudur” (Kıran,1993: 62).

Öyleyse “Koca Nine ile Tilki” masalında Koca Nine’nin bakış açısından hareketle, metnin birinci kesitinde Özne 1 ve Özne 2, metnin ikinci kesitinde Gönderen Tilki olarak karşımıza çıkar (G=Ö). Çünkü güç olarak Tili’nin gücünün Koca Nine’den daha fazla olmadığını, bu anlamda ona bir yaptırım uygulayamadığını görüyoruz. Aralarındaki anlaşma Koca Nine ile Tilki’nin birbirinden isteklerini ortaya koymaları ve karşılıklı kabullenmelerle sonuçlanmıştır.

Gönderilen ise genellikle anlatının sonunda yer alır. Özneyi cezalandırır ya da ödüllendirir. Gönderilen özneyi tanıyabilir, ödüllendirebilir, cezalandırabilir ya da kendisine yapılan hizmeti bilmeyebilir. Bu durumda anlatıda yer almaz. Bazen de Gönderen ile Gönderilen aynı eyleyen olabilir.

Metnimizin ikinci ve daha sonraki kesitlerde Tilki Gönderen konumundadır. Tilki kuyruğu karşılığında Koca Nine’nin isteğini yerine getirmek zorundadır(Nesne). Bu eylemi kendi isteğiyle gerçekleştirmek istediği için de yaptırımı kendisine ait olacaktır.

Metnin son kesitinde Tilki (özne) almış olduğu ahlâk dersini diğer eyleyenler vasıtasıyla okuyucuya Gönderen konumundadır. Burada olası okuyucu bu iletiyi değerlendirecek olan Gönderilen konumundadır.

1.3. Yardımcı /Engelleyici Eyleyenleri

Bir anlatıda Özneye yardımcı bir Yardım eden ve onun amacını gerçekleştirmesine engel

olmaya çalışan, engelleyenler eyleyenleri olabilir. Bunlardan ilki, Özneye güç vermesine karşın, ikincisi bu gücü indirgemeye ya da ona engel olmaya çalışır. Her anlatıda aynı tip eyleyenlere rastlanmayabilir. Bazı anlatılarda bunlardan biri ya da diğeri görülebilir, ya da her ikisi de görülmez. Yardım eden veya engel olanlar her zaman kişiler olmayabilir. Bunlar insan olmayan, canlı olmayan eyleyenler de olabilir: Bir bilgi, bir miktar para, bir köprü, bir hastalık ya da savaş da bu eyleyenlerden birini oluşturabilir (Kıran,1993).

Koca Nine ile Tilki masalında yardımcı ve engelleyici eyleyenler “Koyun, Çayır, Kızlar, Kuyumcu, Tavuklar, Mısır Tarlası ve Dere” olarak düşünülebilir. Ayrıca Tilkinin kurnazlığı ve zekası da isteğine ulaşmakta özneye yardımcı eyleyenler olarak görülmektedir.

Tüm bu çözümlerimizi Eyleyenler Şemasında gösterirken Söylem Çözümlemesinde yaptığımız kesitleri esas olarak alıp, oradaki bölümler doğrudan doğruya şemalar oluşturulacaktır.

2. Masalın Göstergebilimsel Çözümlemesi

Herhangi bir anlatının olabildiğince ayrıntılı bir çözümlemesini yapabilmek için gerçekleştirilecek ilk işlemin onu daha küçük birimlere bölmek, bir başka deyişle, birtakım kesitlere ayırmak olduğu söylenebilir. Örneğin, biçim düzleminde “ama”, “oysa”, “bu arada” gibi oluntuların gelişiminde bir ayrışım, bir kopma, ya da yön değişimi belirten bağlaçlardan yararlanarak, içerik düzleminde, uzamsal (burası/orası); süremsel (önce/sonra); kişisel ya da eyleysel (ben/o); duyumsal (esenlik/esensizlik) ayrışımalarını göz önüne alarak uygulanır(Yücel,1998, 158).

İnceleyeceğimiz masalı da benzer ölçütler kullanarak birtakım alt bölümlere ya da kesitlere ayırabiliriz. Örneğin Koca Nine ile Tilki masalının çıkış noktasını oluşturan, “Bir varmış, bir yokmuş. Bir Koca Nine varmış. Bu ninenin bir tek ineği varmış. Bu inekten sağdığı sütü satar, geçinirmiş nine...” kesitini metnin ilk kesiti olarak değerlendirebiliriz. Görüldüğü gibi bu kesitte okur ya da dinleyici için sürem düzleminde dönem, yıl, mevsim, ay, gün konusunda en ufak bir bilgi verilmemiştir. Miş’li geçmiş zaman boyutunda herhangi bir ipucu vermez.

Öte yandan “Koca Nine ile Tilki” sözcükleri metindeki kahramanların varlığını baştan bildirir. O halde bu metinde iki tane kahramanın varlığından söz edilebilir:

1. Kahraman: Koca Nine
2. Kahraman: Tilki

Bu metinde Koca Nine eylemi başlatan ve olayları yönlendiren kişi olduğu için başkahraman, Tilki ise ikincil bir rol üstlendiği için daha güçsüz olan yardımcı kahraman rolünde görülmektedir. Tilki, genellikle hayvan masallarında kurnazlığı ile çıkar karşımıza. Bu metinde hayvanlar ahlâki bir ders verme amacı güdüldüğü için Tilki de insanlar gibi konuşabilmekte, insanlara özgü hukuksal, ahlaki ve duygusal değer yargılarını taşımaktadır.

Masalın başkahramanlarından biri olan Koca Nine, metnin ana fikrini, ahlak dersini ve amacını oluşturan birinci kesitten sonra fiziki olarak ortadan kaybolmaktadır. Yalnızca diğer kahraman olan Tilki’nin anonslarıyla ismi duyulmaktadır. Ayrıca Tilki’nin mekan olarak tam bir açıklama yapılmamıştır. Dolayısıyla okuyucu ya da dinleyici uzam ve zaman boyutunda çok az ipucuyla yetinmek zorunda kalmıştır. Uzam ve zaman betimlenmediği görülmektedir.

3. Kesitlerin incelenmesi

Bir anlatıyı göstergebilimsel yöntemle çözümleyebilmek için anlatının anlamsal açıdan söylem çözümlemesinin birinci aşaması olarak kabul edilen kesitlere ayrılması gerekir. Bu işlem metnin anlam evrenine girmeyi kolaylaştıracaktır. Masalın olay örgüsündeki eklemlenmesi dikkate alınarak anlatı metninin dokuz kesitten oluştuğu söylenebilir. İlk kesit anlatıya giriş sağlayan bir giriş veya başlangıç kesitidir. Diğer sekiz kesitse metnin anlamsal açıdan oluşumunu sağlayan anlatı izlencesinin düzenlendiği dönüşümlerin gerçekleştiği kesitlerdir. Son kesit dışındaki diğer kesitler Tilki’nin amacına ulaşabilmesi için yardım istediği diğer öznelerle olan iletişimi ve istekleri söz konusudur. Bu masallara özgü bir durumdur ve metnin masal olduğunu

belirleyen etkenlerden biridir. Metinde iki anlatı izlencesi bulunmaktadır. Bunlardan ilkini Koca Nine kurgular, diğeri ise Tilki'nin idaresindedir. Başlangıçta istek ve bilgiyle donanımlı olan Koca Nine güçten yoksundur. İzlencesini gerçekleştirebilmesi için bu gücü elde etmesi gerekmektedir. Bunu aklının ve kurnazlığının yanında Tilki'ninde katkısıyla edinerek her iki anlatı izlencesini başarıyla tamamlar.

Masalda 9 özne, 8 nesne(değer-nesne) yer almaktadır. Bunlardan üçü (Koca Nine, Kızlar, Kuyumcu) diğlerinden insan olması nedeniyle ayrılmaktadır. Metinde eyleyenleri şu şekilde belirlemek mümkündür:

Ö1: Koca Nine	N1: Ö1'nin sütü
Ö2: Tilki	N2: Ö21'in kuyruğu
Ö3: Koyun(yrd-eng)	N3: Ot
Ö4: Çayır (yrd-eng)	N4: Kızlar
Ö5: Kızlar (yrd-eng))	N5: İnci
Ö6: Kuyumcu (yrd-eng)	N6: Yumurta
Ö7: Tavuklar (yrd-eng)	N7: Mısır
Ö8: Mısır Tarlası (yrd-eng)	N8: Su
Ö9: Dere (yrd-eng)	

“Koca Nine ile Tilki” masalı anlatım özellikleri açısından düşsel bir ürün olmasının ötesinde, gerçek yaşama gönderimleriyle de incelenmeye değerdir. Metinde kahramanlardan biri olan Tilki birtakım özellikleriyle insancıllaştırıldığını, insan kimliğine büründüğü görülür:

“Tilki Koca Nine'ye yalvarmış: “Nine kuyruğumu veer.” Nine de: “Yoook, vermem. Kafir, sen benim sütlerimi nasıl içersin?” demiş. Tilki gene: “Nine, nine kuyruğumu ver,” diye yalvarınca, nine: “Git sütümü getir, sana kuyruğunu vereyim,” demiş.

Ancak insanların yapabildiği konuşma eylemi insanların dünyasına özgü bir özellik olup, hayvanlar dünyasında bir hayvanın konuşabilmesi ancak olağanüstünün insancıllaştırılması olarak düşünülebilir. Metnin bütünü içerisinde izlence oluşturan “konuşma” kavramı hemen her kesitte yinelenmektedir. Çalışmanın hareket noktası olan masalı aşağıdaki gibi kesitlere ayırmak mümkündür:

Koca Nine ile Tilki

Kesit 1

Bir varmış, bir yokmuş. Bir Koca Nine varmış. Bu ninenin bir tek ineği varmış. Bu inekten sağdığı sütü satar, geçinirmiş nine. Bir gün Koca Nine sütünü sağmış, külekle avlunun ortasına koymuş, işine gitmiş. Az sonra döndüğünde bakmış ki süt yok, külek boşalmış. Bir böyle, beş böyle, bunun sebebini bir türlü anlayamamış. Bir sabah sütü sağdıktan sonra, küleği gene avlunun ortasında bırakıp bir köşeye gizlenmiş, beklemeye başlamış. Bakmış ki bir tilki küleğe yanaştı, sütü içiyor. Hemen satırı kapmış nine, tilkinin kuyruğuna indirmiş, koparmış tilkinin kuyruğunu. Tilki Koca Nine'ye yalvarmış: “Nine kuyruğumu veer.” Nine de: “Yoook, vermem. Kafir, sen benim sütlerimi nasıl içersin?” demiş. Tilki gene: “Nine, nine kuyruğumu ver,” diye yalvarınca, nine: “Git sütümü getir, sana kuyruğunu vereyim,” demiş.

Kesit 2

Tilki koyuna gitmiş:

“Koyun kardeş, bana süt ver. Nineye vereyim, kuyruğumu alayım,” diye yalvarmış. Koyun da demiş ki: “Sen git bana ot getir, ben de sana süt vereyim.”

Kesit 3

Tilki çayıra gitmiş:

“Çayır, çayır, bana ot ver. Koyuna vereyim, koyun bana süt versin. Nineye vereyim, nine bana kuyruğumu versin.” Çayır demiş ki: “Git bana kızları al getir, üstümde oynasınlar. Ben de sana ot vereyim.”

Kesit 4

Tilki kızlara gitmiş:

“Kızlar, kızlar. Gelin çayırdaki oynayın, çayır bana ot versin. Otu koyuna vereyim, koyun bana süt versin. Sütü nineye vereyim, nine bana kuyruğumu versin.” Kızlar demiş ki: “Git bize inci getir, oynayalım.”

Kesit 5

Tilki kuyumcuya gitmiş:

“Kuyumcu kardeş, kuyumcu kardeş. Bana inci ver, kızlara vereyim. Kızlar çayırdaki oynasınlar, çayır bana ot versin. Otu koyuna vereyim, koyun bana süt versin. Sütü nineye vereyim, nine bana kuyruğumu versin.” Kuyumcu demiş ki: “Git bana yumurta getir, sana inci vereyim.”

Kesit 6

Tilki tavuklara gitmiş:

“Pullu pullu tavuklar. Bana yumurta verin, kuyumcuya vereyim. Kuyumcu bana inci versin, kızlara vereyim. Kızlar çayırdaki oynasın, çayır bana ot versin. Koyuna vereyim, koyun bana süt versin. Nineye vereyim, nine bana kuyruğumu versin.” Tavuklar demişler ki: “Git bize mısır getir, sana yumurta verelim.”

Kesit 7

Tilki gitmiş mısır tarlasına:

“Tarla, tarla. Bana mısır ver, tavuklara vereyim. Tavuklar bana yumurta versin, kuyumcuya vereyim. Kuyumcu bana inci versin, kızlara vereyim. Kızlar çayırdaki oynasın. Çayır bana ot versin, koyuna vereyim. Koyun bana süt versin, nineye vereyim, nine bana kuyruğumu versin.” Tarla demiş ki: Git bana su getir, sana mısır vereyim.”

Kesit 8

Tilki gitmiş dereye:

“Dere, dere. Bana su ver, tarlaya vereyim. Tarla bana mısır versin, tavuklara vereyim. Tavuklar bana yumurta versin, kuyumcuya vereyim. Kuyumcu inci versin, kızlara vereyim. Kızlar çayırdaki oynasın. Çayır ot versin, koyuna vereyim. Koyun bana süt versin, nineye vereyim. Nineden kuyruğumu alayım.”

Kesit 9

Tilki dereden su almış, tarlaya vermiş. Tarladan mısır almış, tavuklara vermiş. Tavuklardan yumurta almış, kuyumcuya vermiş. Kuyumcudan inci almış, kızlara vermiş. Kızlar çayırdaki oynamışlar. Çayırdan otu almış, koyuna vermiş. Koyundan sütü almış, nineye vermiş. Nineden kuyruğunu almış, çıkmış, gitmiş (Boratav, 2006, 29-31).

Birinci Kesit: Başlangıç Durumu

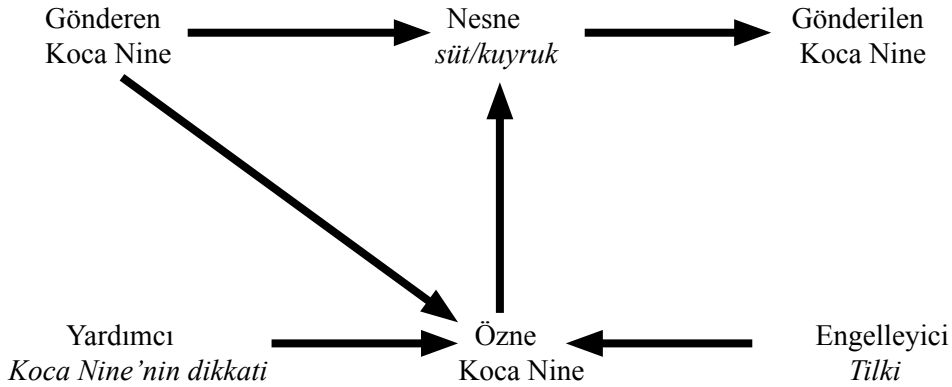
“Bir varmış, bir yokmuş. Bir Koca Nine varmış. Bu ninenin bir tek ineği varmış. Bu inekten sağdığı sütü satar, geçinirmiş nine.” cümlesiyle başlayan anlatı izlencesi “Git sütümü getir, sana kuyruğunu vereyim,” demiş cümlesi ile biter. Giriş durumu sunan bu kesitte Koca Nine’nin anlatı izlencesi başlamaktadır. Zaten göstergebilimsel çözümleme için giriş durumu

masalın genel anlatı izlencesini ortaya koymaktadır. Ancak giriş durumunda da asıl izlenceyi oluşturacak ama kendi içerisinde bir bütünlük gösteren bir olay vardır. Bu olay Koca Nine ile Tilki'nin anlatı izlencelerini başlatıcı niteliktedir. Yalnızca bu kesitte Koca Nine birincil öznedir. Başka deyişle bu kesitte başlıca iki oyuncu vardır: Koca Nine ile Tilki.

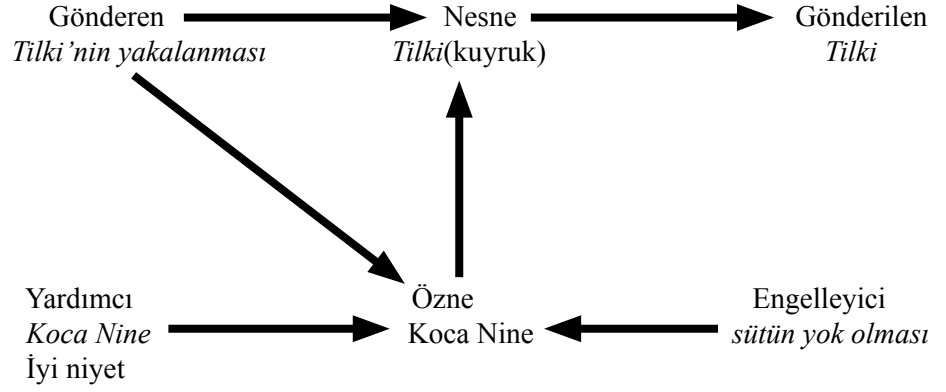
Daha önce de bahsedildiği gibi bu kesitin başlangıcında tek özne vardır: Koca Nine. Beslemiş olduğu ineğini her sabah sağıp, sütü avluya külekle koyar. Fakat birgün değil ikigün değil sütü birileri çalar. Süt sağımı Koca Nine'nin tek başına gerçekleştirdiği edimlerdir. Sütün yok olmasıyla birlikte ikinci özne yani Tilki belirir. Bu iki özne metnin birinci izlencesi boyunca birlikte. Bu kesite göre durum gösterenlerinde aşağıdaki saptamalar yapılabilir:

Koca Nine	Tilki
+güç	-güç
+bilgi	+bilgi
+esenlik	-esenlik
+tümlük	-tümlük
+yeteneklilik	-yeteneklilik
-birliktelik	-birliktelik
+yaşam	+yaşam

Koca Nine'nin (Özne1, bundan sonra Ö1), Tilki'yle (Özne2, bundan sonra Ö2) karşılaştığı, sağılan sütün çalındıktan sonra aralarında bir sözleşmenin gerçekleştiği kesiti, yolcunun(Ö1) bakış açısıyla eyleyenler şemasında şöyle gösterilebilir:

Ö1, hem gönderen özne, hem de edim öznesidir. Sütün çalınması ve Tilki'nin yakalanması Ö1'in sütüne ulaşma isteğini depreştirir. Ö1'in bu isteği, gücü ve bunu yapacak bilgisi vardır.

Ö1, sütün yok olmasıyla nedeniyle başka bir öznenin varlığını ortaya koyar ve yapılan iyi niyet anlaşmasıyla Ö2'yi gönderir. Kesitin başlangıcında ve sütün kaybolmasından sonra Ö2yi yakaladığı ana kadar güç, bilgi, esenlik, tamlık gibi özelliklere sahiptir. Ö2'yi yakaladıktan sonra dönüşüm gerçekleşir. Bu kesitte zaman ve uzam boyutunda değişiklikler mevcuttur. Bu değişikliğe bağlı olarak Ö1 ve Ö2'nin durum gösterenlerinde şu biçimde değişiklikler ortaya çıkmaktadır:

Koca Nine

+güç
+bilgi
+esenlik
+tümlük
+yeteneklilik
-birliktelik
+yaşam

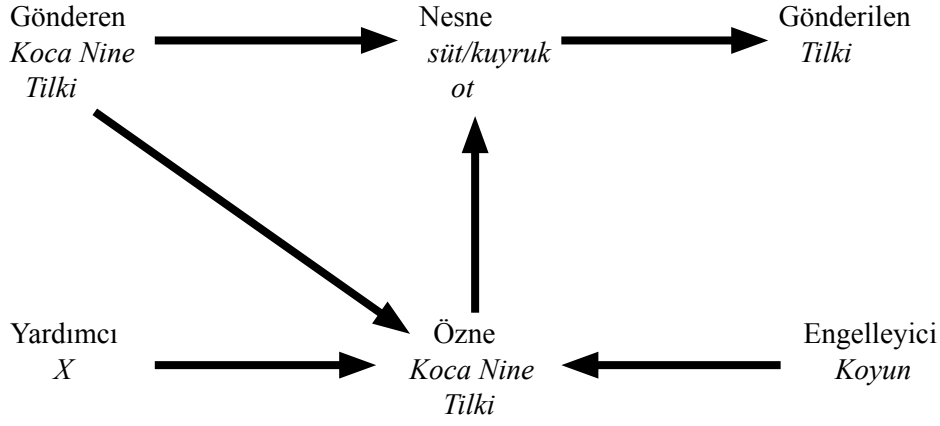
Tilki

+güç
-bilgi
-esenlik
-tümlük
+yeteneklilik
-birliktelik
+yaşam

Birinci kesiti zaman ve uzam açısından değerlendirdiğimizde Ö1, Ö2'den daha büyük bir uzamda yer alır. *Bir varmış, bir yokmuş...* sözceleri kişiyle birlikte uzamın varlığını ve anlatının başlangıcını belirtmektedir. Zaman her ne kadar masal türlerinde belirli olmasa da bir kişinin uzun ya da kısa ama yürüyüp yorulacağı kadar ki bir süreyi kapsamaktadır. Ö2 ise anlaşmasını yerine getirip kuyruğunu kurtarabilmek için eseniksizli olan uzamı esenliğe dönüştürme isteğindedir. Ancak birinin veya birilerinin yardımıyla bunu gerçekleştirebilir.

İkinci Kesit: Sözleşmeleri Gereği Tilki'nin araya geçmesi

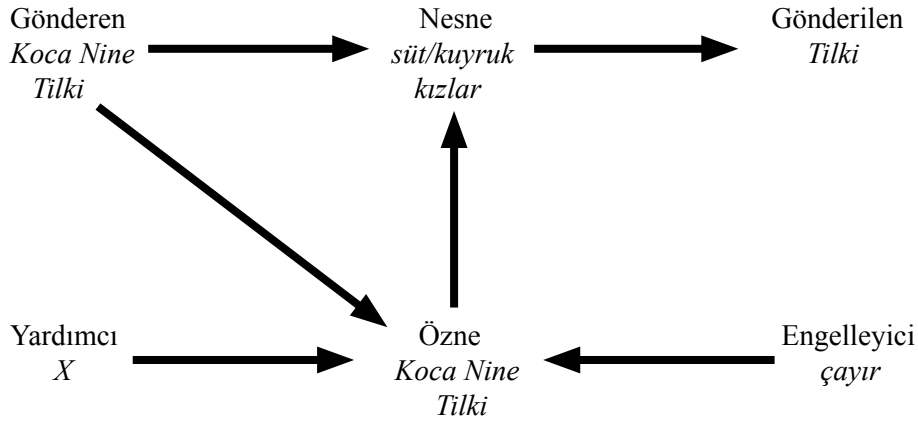
"Tilki koyuna gitmiş." ile başlayıp "Sen git bana ot getir, ben de sana süt vereyim." ile biten bu kesitte anlatının bütünlüğü ve Koca Nine ile Tilki açısından yardımcı/engelleyci eyleyenlerini gerçekleştiren üçüncü bir oyuncu yani koyun'un katılımı gerçekleşir ve Tilki tarafından onun yardımı istenir. Fakat koyun'da şartlı yaklaşır. Tilki koyun'a durumu anlatır ve aldığı yanıt aleyhinedir. Zaten bu durum izlenceleri gereği birinin lehineyse ötekinin de aleyhinedir. Bunu eyleyenler şemasında gösterelim:

Koyun kendi ihtiyacını veya çıkarımını gütmektedir. Ö2, onun için bir fırsattır. Bu kesitteki uzam belirli değildir. Ö1, Ö2 ve engelleyici konumundaki koyun her üçü aynı uzamda yer alırlar. Zaman ise belirli değildir, ancak yine günün herhangi bir saatinde olduğu düşünülebilir. Ama yolda ve süren, ilerleyen bir zaman söz konusudur. Engelleyici konumundaki eyleyen(koyun) anlatı bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda işlevini tamamladığı görülür. Yani koyun anlatıda varolan diğer dokuz öznenen biridir ve engelleyici eyleyen rolündedir. Tilki tarafından yanıtı alındığında işlevi de sona erer.

Üçüncü Kesit:

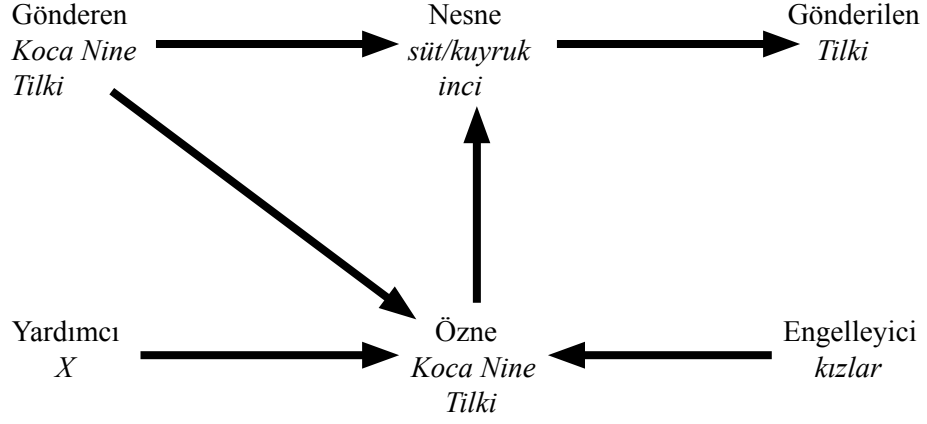
Bu kesitte bir öncekiyle benzerlik gösterir. Sadece özne ve çayır anlatıya katılır ve kesit sonunda anlatıdan çıkar. Çayır'ında tıpkı koyun gibi dayatması ve beklentisi farklıdır. Zaman biraz daha ilerlemiştir. Fakat uzam belirli değildir. Eyleyenler şeması şu biçimde oluşturulabilir:

Bu kesit bir öncekinde olduğu gibi yinelemeli bir yapı sunmaktadır. Tilki'nin isteği göz önünde bulundurulmaz ve engelleyici konumundaki çayır eyleyeni gerçekleştiren oyuncu olarak belirir. Bu kesitte bir başka öznenin önceki kesitteki yanıtıyla son bularak Tilki'nin arayışı devam eder.

Dördüncü kesit:

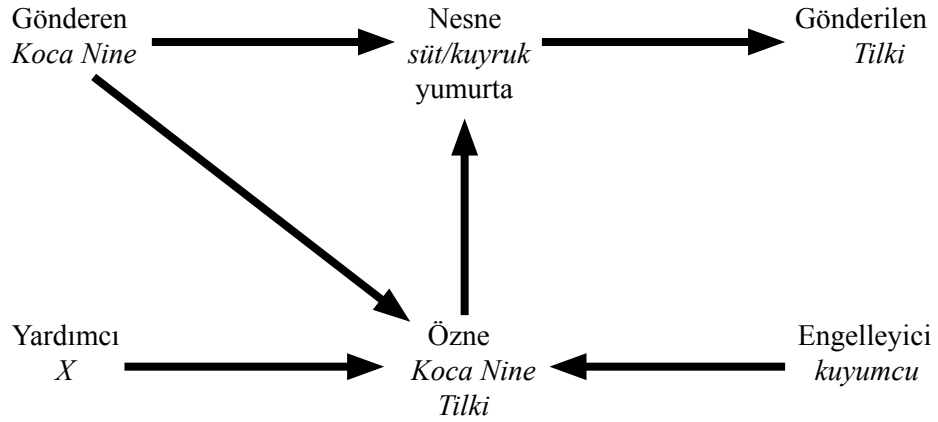
Tilki'nin mücadelesi ve arayışı bundan önceki iki kesitte olduğu gibi devam eder. Önceki iki kesitteki gibi durum bilgisine sunulur ve yanıt vermesi istenir. Alınan cevap yine şartlı ve engelleyicidir. Bu durumu eyleyenler şemasında gösterelim:

Bu kesitte de özne konumundaki Tilki Koca Nine ile anlaşması çerçevesinde mücadelesine ve çözüm arayışına azimle ve kararlı bir şekilde devam etmektedir. Engelleyici konumundaki Kızlar'ın talebini de yerine getirmek durumundadır. Tilki hiçbir şekilde itiraz etmeksizin talebi kabul ederek yoluna devam eder. Uzam ve zaman belirli değildir.

Beşinci Kesit:

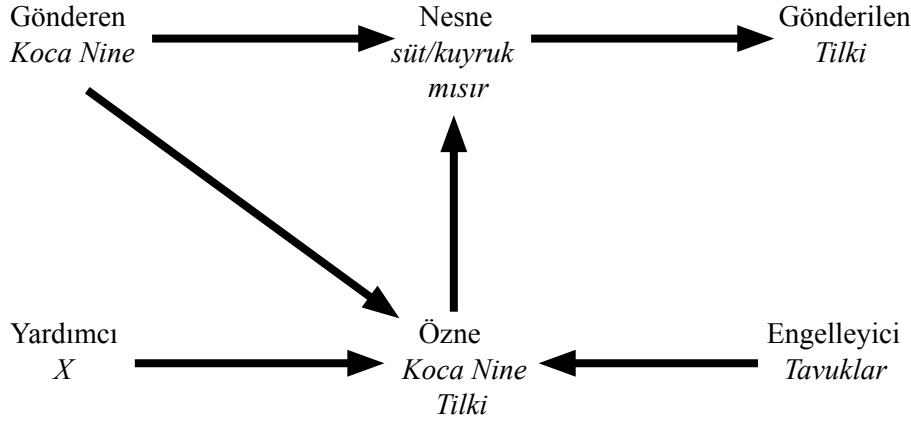
Bu kesitte de Tilki'nin arayışı ve anlaşma şartını yerine getirme çabası devam etmektedir. Zaman ve uzam yine belirli değildir. Herhangi bir gün ve yerde olay cereyan etmektedir. Anlatıya yeni bir engelleyici katılır: Kuyumcu. Eyleyenler şemasında şöyle gösterilebilir:

Tilki almış olduğu mesafelerle sonuca ve başarıya ulaşacağını düşünüyor olsa gerek, tıpkı kurulmuş bir robot misali insanlığa da bir ders verircesine kararlı bir şekilde hareket eder.

Altıncı Kesit:

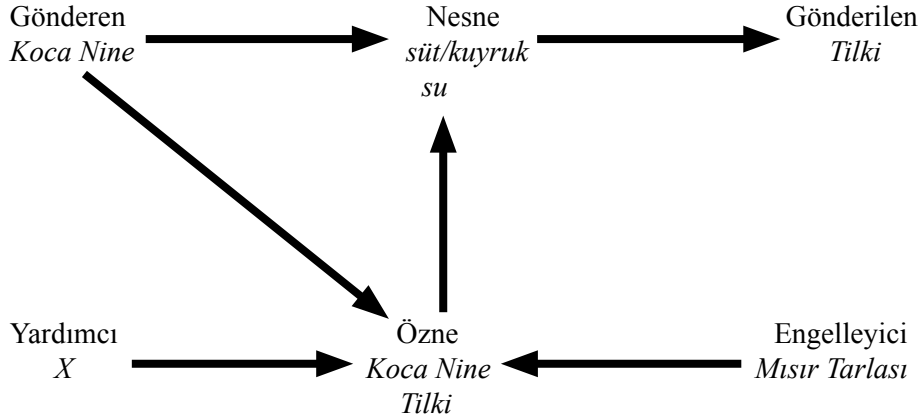
Tilki azimle kuyruğunu kurtarmak için mücadeleye devam eder. Bu sefer yoluna tavuklar çıkar. Bu durum eyleyenler şemasında aşağıdaki gibi gösterilebilir:

İlk kesit dışındaki bu kesite kadar olan bütün kesitlerde Tilki'nin içinde bulunduğu monoton veya sarmal yapı varlığını hissettirmektedir. Engelleyici yine değişmiştir. Bu kez Tavuklar'dır. Elbette engelleyicilerin değişmesi yeni bir nesne veya yeni bir amaç ortaya koymaktadır.

Yedinci Kesit:

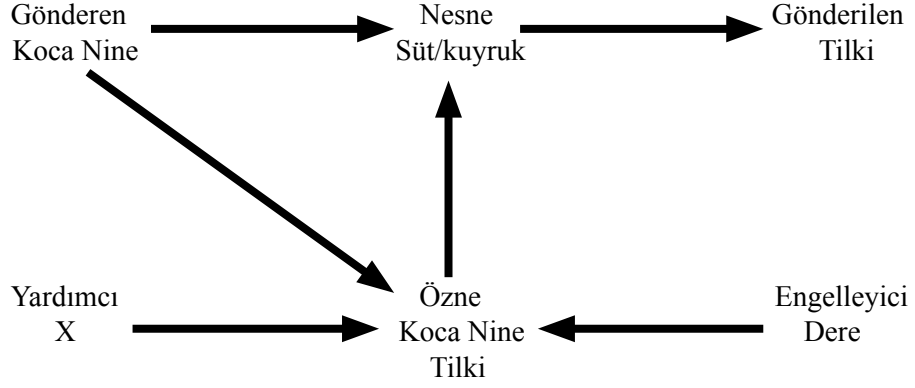
Kesitin öznesi (Ö2) olan Tilki bir başka engelleyici olan Mısır Tarlası'nın şartını dinler ve kabul eder. Bitmez bir çabayla tekrar arayışını sürdürür. Uzam ve zaman belirtilmemiştir. Tilki'nin bu pozisyonunu aşağıdaki şekilde Eyleyenler Şemasında ortaya koymak mümkündür:

Mısır Tarlası'nı isteğiyle Tilki(Ö2) Su aramak zorundadır. Bu nesneyi bulabileceği tek yer ise Dere'dir.

Sekizinci Kesit:

Tilki amacına ulaşabilmek için uğrayacağı son adres Dere'ye gelir. Diğer engelleyicilerle kurmuş olduğu iletişimi kurar. Nihayet Dere hiçbir şart koşmadan ve beklenti içine girmeden Tilki'nin talebini olumlu cevap verir.

Bu kesitle birlikte Tilki'nin mücadelesi tamamlanmıştır. Kaybetmiş olduğu kuyruğuna ulaşmak için Koca Nine'ye dönüş yolu açılmıştır. Uzam ve zaman belli değildir.

Dokuzuncu Kesit:

Dokuzuncu ve son kesit olarak belirlediğimiz bu kesitte, Tilki'nin Koca Nine'den bedelsiz olarak almış olduğu sütünü geri vermek için sürdürmüş olduğu mücadelesi son bulmuştur. Tilki, karşılıksız olarak bir mala veya bir fikre sahip olunamayacağını anlayarak insanlığa bir ders vermeye çalışmaktadır. Bütün kesitlerde koyun-ot, çayır-kızlar, kızlar-inci, kuyumcu-yumurta, tavuklar-mısır, mısır tarlası-su gibi engelleyici-nesne bütünlüğü göze çarpmaktadır. Bu kesitte, yazar baştan sona doğru gelişen süreci tekrar sondan başa doğru akıtarak masalı Tilki'nin başarısıyla sonuçlandırmıştır.

SONUÇ

Çalışmada, Pertev Naili Boratav'ın **Az Gittik Uz Gittik** adlı kitabından seçilen "**Koca Nine ile Tilki**" adlı masal göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle yüzeyden derine doğru söylemsel, anlatsal ve mantıksal-anlamsal düzeylerde incelendi. İncelemenin söylem çözümlemesi kısmında bir sınıflandırma yapıldı. Bu amaçla öncelikle kahramanları, onların üstlendikleri rolleri, davranışlarını ve bu davranışların gerçekleştiği zaman ve uzamı bu yaklaşımda saptandı. Buradan hareketle metin dokuz kesite ayrıldı.

Göstergeleri inceleyen bilim ya da göstergelerin bilimsel olarak incelenmesi olarak tanımlanan göstergebilim, kendisini oluşturan gösterge ve bilim sözcüklerinin anlamsal toplamından daha farklı bir boyut kazanarak anlam ve anlamlamayla ilgilenen bir kimlik kazanır. Anlamlı dizgeleri betimlemek, göstergelerin birbirleriyle kurdukları bağlantıları saptamak, anlamların eklenerek oluşma biçimlerini bulmak, göstergeleri ve gösterge dizgelerini sınıflandırmak, insanın insanla ve doğayla arasındaki etkileşimi açıklamak gibi unsurlarda göstergebilimin görev alanına girer.

Bu kuramın amacı, bir gösterge dizgesinde neyi kimin söylediğini araştırmaktan ziyade, bir gösterge dizgesi, yazınsal ya da bilimsel bir söylem hangi katmanlardan oluşmaktadır sorunsalını yeniden bir üstdil aracılığıyla dizgeleştirerek sunmaya çalışmaktır. Göstergebilimsel bir çözümleme anlamın eklenerek üretiliş biçimini araştırır.

Uzamsal, zamansal, durumsal ve rollerin değişimini göz önüne alarak oluşturulan bu kesitler bize anlatı izlencesi ve mantıksal-anlamsal yapının çözümlenmesinde temel izlençe oluşturmuştur. Çözümlemelerde bakış açısı sürekli olarak Tilki'nin bakış açısından olmuştur.

Masalda başlangıç durumu ile sonuç durumu arasındaki temel dönüşümü sağlayan dönüştürücü özne Tilki'dir. Başlangıçta Koca Nine ile Tilki arasında yapılan anlaşma ile anlatı başlamış, Tilki'nin göstermiş olduğu mücadele ile kuyruğuna kavuşmuş ve Koca Nine de sütünü tekrar elde etmesiyle anlatı mutlu bir şekilde son bulmuştur. Anlatı izlencesinde baştan sona

egemen olan izlek süt ve kuyruk olarak belirlenebilir. Metinde uzam ve zaman açısından kesin bir belirlilik yoktur.

Tilkinin özne kimliği belirlidir. Her türlü değerle bütünleşmiş olan ve kimliği bir bütünlük içinde olan “Ben + Olumlu Özne” olan ile görüneni ayırmayı bilen böyle bir özne gerçekçidir. Bu özellikleri ve nitelikleri sayesinde Tilki edim öznesi izlencesinin sonuna başarı ile ulaşmıştır.

Anlatının başından sonuna kadar hep Tilki'nin kurnazlığı ve akıyla birlikte mücadelesini anlatmaktadır. Burada Tilki'den hareketle bir canlının uzvunun ne kadar önemli olduğunu Koca Nine ile de mülkiyet kavramının ne kadar derin ve vazgeçilmez bir olgu olduğunu görmüş bulunmaktayız.

Kaynakça

- Boratav, P. N. (2006). *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- D'Entrevernes, Groupe. (1988). *Analyse Sémiotique des Textes*. Lyon: Presses Universitaires
- Floch, J. M. (1985). *Mais Qu'est donc que la Sémiotique?*. Le Français dans le Monde, no: 197, Paris: Hachette, ss. 44-47.
- Greimas, A. J. (1983). *Du Sens II: Essais Sémiotiques*. Paris: Edition du Seuil.
- Greimas, A. J. (1973). *Les Actants, Les Acteurs, Les Figures. Sémiotique Narrative et Textuelle*. Paris: Larousse, pp:161-176.
- Kaş, A. (1981). *Sinagrit Babayı Okumaya Çalışmak: Göstergebilimsel Bir Çözümleme Denemesi. FDE Dergisi*, cilt: II, sayı:8, ss.56-74
- Kıran, A. (1981). *Dilbilim Yazın İlişkilerinde Yazınsal Göstergebilimin Yeri*. FDE Dergisi Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Yayınları*, cilt: II, sayı:8, ss.99-115
- Kıran, A. (1987). *Semiyoloji ve Semiyotik. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 4, sayı 2, Ankara: H.Ü. Yayınları, ss. 47-67.
- Kıran, A. (1990). *Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri, Dilbilim Araştırmaları*. Ankara: Hitit Yayınevi, ss.51-62.
- Kıran, A. (1993). *Méthodes d'Analyse de Textes: Metin Okuma ve İnceleme Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları
- Kıran, A. (1998). *Günümüzde Yazınsal Göstergebilim*. Mersin XII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri(Günümüz Göstergebilim ve Uygulama Alanları Toplantısı), ss.237-248
- Kıran, A. (1999). *Dilbilim ve Metin Çözümleme*. Ankara: Doktora Ders Notları
- Nas, R. (2003). *Türkçe Öğretimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Özdemir, Emin. (1994). *Yazın Türleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (1980). *Genel Göstergebilim İlkeleri: Gösterge Dizgelerinin Üretim Süreci, Dilbilim V*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Fransızca Bölümü yayını, ss.101-111
- Rifat, M. (1993). *Homo Semioticus*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (1996). *Göstergebilimcinin Kitabı*. İstanbul: Düzlem yayınları.
- Rifat, M. (1999). *Gösterge Eleştirisi*. İstanbul: Kaf yayınları.
- Yücel, T. (1991). *Göstergebilim, Dilbilim ve Türkçe*. Ankara: Dil Derneği Yayınları, s.106-111.
- Yücel, T. (1998). *Söylemlerin İçinden*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yücel, T. (1999). *Yapısalcılık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.